

іншанацыянальная рэчаіснасць характарызуецца галоўным чынам вачамі галоўнага героя – князя Уладзіміра.

Мастацтва слова рэпрэзентуе свой вобраз рэальнасці. Як вынік узаемадзеяння эмпірычнай рэчаіснасці і пісьменніцкай фантазіі ён ідэацыйны, канцэптуальны. Латгалія ў творах латвійскага і беларускага пісьменнікаў – пэўная камунікатыўная мадэль, якую можа прымаць ці адваргаць чытач. Трэба заўважыць, што абодва аўтары – людзі, добра абазнаныя ў гісторыі. Эстэтычная рэканструкцыя вобраза Латгаліі XIII стагоддзя ў рамане “І вецер гуляе на пажарышчы...” і ў аповесці “Дзень, калі ўпала страла” пераканаўча даказвае слухнасць сцвярджэння Г. Лукача: чым глыбей і дакладней гістарычная дасведчанасць пісьменніка, тым больш свабодны яго рух у матэрыяле, тым менш ён прывязаны да адзінкавых дэталей гістарычнай традыцыі [5, с. 145].

ЛІТАРАТУРА

1. Ниедре, Я. И ветер гуляет на пепелище... / Я. Ниедре // Всемирная литература. – 2001. – № 3. – С. 125–153.
2. Ниедре, Я. И ветер гуляет на пепелище... / Я. Ниедре // Всемирная литература. – 2001. – № 4. – С. 12–85.
3. Ниедре, Я. И ветер гуляет на пепелище... / Я. Ниедре // Всемирная литература. – 2001. – № 5. – С. 34–74.
4. Арлоў, У. Сны імператара : аповесці, апавяданні, эсэ / У. Арлоў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 383 с.
5. Лукач, Г. Исторический роман и историческая драма / Г. Лукач // Литературный критик. – 1937. – № 3. – С. 141–147.

*В.Ю. Бароўка,
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава*

ТВОРЧАСЦЬ ВІКТАРА ВАЛЬТАРА І БЕЛАРУСКАЯ КЛАСІКА ПЧАТКУ ХХ СТАГОДДЗЯ

Беларуская літаратура пачатку ХХ стагоддзя аказвала істотны ўплыў на нацыянальны літаратурны працэс пазнейшага часу. Сведчанне гэтага – творчасць паэта і празаіка 1920-х гадоў Віктара Вальтара. Вальтар жыў і працаваў за межамі этнічнай Беларусі. Пісьменнік нарадзіўся 15(28) ліпеня 1902 года ў Дзвінску (зараз горад Даўгаўпілс Латвійскай Рэспублікі – В.Б.) у сям’і краўца. Першая сусветная вайна прымусіла сям’ю Вальтараў стаць бежанцамі, яны апынуліся ў Харкаве, дзе Віктар вучыўся ў рэальным вучылішчы. Потым сям’я Вальтараў вярнулася ў Латгалію. У жніўні 1922 года Віктар Вальтар скончыў Беларуска аднагадовыя настаўніцкія курсы, а восенню як стыпендыят чэшскага ўрада трапіў на каморніцкі

факультэт Чэшскага вышэйшага тэхнікума ў Празе. Праз тры гады, не закончыўшы вучобу, Віктар Вальтар вярнуўся дадому, бо захварэў на сухоты. З 1926 года і да 4 красавіка 1931 года працаваў у беларускіх школах Латвіі: у Плейках, Келаве, Дзвінску, у дадатковай беларускай школе ў Рызе (у 1930 годзе ён стаў яе дырэктарам). Памёр у 1931 годзе. Асабіста перажытае ў многім стала асновай прозы і паэзіі пісьменніка.

Пад псеўданімам “Янка Палын” у 1923 годзе на старонках часопіса “Крывіч” (Прага) Віктар Вальтар надрукаваў твор “Аднабочнікі” з аўтарскім вызначаннем жанру “літаратурны нарыс”. Аднак па мастацка-фармальным адзнаках “Аднабочнікі” ўяўляюць сабой сінтэз сацыяльна-псіхалагічнага апавядання і замалёўкі чалавечых нораў. Герой твора студэнт і настаўнік у адной асобе Рабскі спачатку перакананы, што ў свеце няма абсалютнай раўнавагі, што там заўсёды пануе кантраст без пераходнай мяжы. На падставе сціплага жыццёвага вопыту Рабскі падзяляў чалавецтва на людзей “духу” і людзей “бруха”. Праўда, неўзабаве малады чалавек убачыў, што свет і людзі далёка не такія аднабокія. Характар Рабскага не адпавядаў яго прозвішчу. Малады чалавек не быў рабом па духу, па светаадчуванні. Яго прыцягвалі ідэі беларускага адраджэння. Прыгажуні Кляры Рабскі гаворыць: “Мне нават здаецца, што мы, беларусы, у працэсе страшэннай, напружанай барацьбы за наш нацыянальна-культурны дабрабыт вытварым моцную, здаровую нацыю.

У гэтым працэсе, пад вечныя перазвоны змагання, пад крыкі падымаючыхся мільёнаў, пад радасным сонцам уласнай культуры знікне ўсё пакаленне песімістаў, аднабочнікаў, а выгартуюцца жалезна здаровыя, нацыянальна свядомыя беларусы” [1, с. 71]. Тэматыка твора тыпалагічна блізкая да беларускіх пісьменнікаў пачатку ХХ стагоддзя, асабліва да Янкі Купалы, Максіма Гарэцкага, Вацлава Ластоўскага, якія вялікія надзеі ўскладалі на нацыятворную функцыю культуры, на пасіянарную ролю перакананага асабістага выбару чалавека. Тыпалагічныя сыходжанні ў адлюстраванні быту і светаадчування маладога беларуса, настаўніка ў першым пакаленні – паказчык, па трапным вызначэнні А.С. Бушміна, “уздзеяння адносна падобных, паўтаральных з’яў жыцця на мастацкую творчасць” [2, с. 165]. Псеўданім Вальтара ўказваў на залежнасць аўтара ад кантэксту беларускай літаратуры: “Янка Палын” з аднаго тыпалагічнага рада псеўданімаў, што і “Алесь Гарун”, “Змітрок Бядуля”.

Пражская “Студэнцкая думка” №1 у 1924 годзе змясціла невялікі праявічны твор В. Вальтара “Песня гладыятараў” таксама пад псеўданімам “Янка Палын”. Апавяданне-мініяцюра “Песня гладыятараў” – разважанне пісьменніка над лёсам чалавека ўвогуле і

лёсам чалавека-змагара ў прыватнасці. Як і ў першым творы, тут адбіліся біяграфічныя моманты. Калі герой “Аднабочнікаў” Рабскі блізкі аўтару па ўзросце, па поглядах на жыццё, па роду заняткаў, па патрыятычных памкненнях, то герой-апавядальнік “Песні гладыятараў” блізкі яму найперш па светаадчуванні. “Песня гладыятараў” – аўтапсіхалагічны твор. Хворы на сухоты, Вальтар ведаў пра вынесены яму лёсам прыгавор. Жыццё апавядальніку ў “Песні гладыятараў” уяўляецца цыркавой арэнай, а людзі – гладыятарамі, дзе меншасць часам вучыць большасць “прыгожа паміраць, бо мы і так памром. Мы – усе памром на цыркавой арэне” [1, с. 74]. Характэрна, што ў невялікім апавяданні “Цырк” Ядвігіна Ш. аднаму з герояў рэчаіснасць уяўляецца цыркам, дзе людзі нагадваюць жывёл, што дзейнічаюць па ўказцы дрэсіроўшчыка. У “Песні гладыятараў” жыццё, паводле апавядальніка, – арэна, на якой чалавек падсумоўвае свой шлях.

Пасля дэбюту ў пражскіх беларускамоўных выданнях Віктар Вальтар стаў друкавацца ў “Голасе Беларуса”, у дзвінскіх газетах “Наша доля”, “Новы шлях”. У 1926 годзе выйшаў зборнік вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў Дзвінска “Першы крок”, дзе быў змешчаны і верш Вальтара. Тады ж у часопісе “Крывіч” за 1926 год пад псеўданімам “Янка Палын” было надрукавана апавяданне “Леснікова сена”, вытрыманае ў духу ранніх Коласавых праявічых твораў. Гэта бытавое апавяданне, у якім знайшлі адбітак рэаліі існавання людзей памежжа, утворанага пасля Рыжскага мірнага пагаднення паміж савецкай Расіяй і Польшчай, калі Дзвінск стаў часткай польскай тэрыторыі. Сітуацыя, абраная аўтарам, тыпова бытавая: хлопчык з Дзвінска гасцюе ў сваякоў па другі бок мяжы, а потым ляснымі сцежкамі нелегальна, каб хутчэй дабрацца, вяртаецца дадому і трапляе пад арышт з-за сваёй прыроджанай дабыні і ўдзячнасці: дапамог фурману, што яго падвёз, пагрузіць сена, якое фурман, аказваецца, украў у лесніка. Хлапчук-апавядальнік з гумарам расказваў пра сваю прыгоду, пры гэтым напоўніў апавед трапнымі этнаграфічна-бытавымі дэталямі, якія ў агульнай сістэме твора выконвалі істотныя характэрнастворчую і культуралагічную функцыі.

Амаль адначасова з праявічымі Віктар Вальтар пісаў вершаваныя творы. Яго небагатая вершаваная спадчына – прыклад мастацкай апрацоўкі матываў Бібліі, абагульнення жыццёвага вопыту, засваення традыцый беларускай літаратуры. Як вядома, пэўны адбітак у беларускім слоўным мастацтве пачатку ХХ стагоддзя знайшла эмігранцкая тэма. Па-свойму яе асэнсаваў В. Вальтар у вершы “Новы Агасфэр” (1925). Чалавека-эмігранта паэт называе вечным падарожнікам, сучасным Вечным Жыдам: “Ты эмігрант, ты – вечны Агасфэр” [1, с. 14], што вымушаны пастаянна рухацца ў

забытанай прасторы, дзе пастаянна “Дарогі новыя звываюцца змяёй” [1, с. 14].

Шматзначнасцю вобразнай палітры, метафарычнасцю стылю вершы Вальтара “Хмары страшныя навіслі” (1925), “У лесе” (1926), “Не плач, матанька” (1926), “Дух часу” (1927) нагадваюць купалаўскую лірыку пачатку XX стагоддзя, у многім угрунтаваную на рамантычнай эстэтыцы. Так, у вершы “Хмары страшныя навіслі” лірычны герой беларускага паэта з Латгаліі прадчувае ачышчальную навальніцу і выказвае заклапочанасць гістарычным лёсам беларусаў:

Хмары страшныя навіслі
Быццам рыхтуецца гром...
Эх, як уздоймуцца мыслі
З гэтым дажджом!
Нават паўстане з маланкай
Раб і знявераны трус,
Толькі ці ўстанеш ты з спанку,
Брат-беларус? [1, с. 14].

Верш Вальтара “У лесе” на канцэптуальным узроўні пераклікаецца з вядомым Купалавым творам “Як я полем іду...”. Лірычны герой В. Вальтара, як і герой Я. Купалы, захапляецца прыроднай стыхіяй (“Які тут храм гармоніі і згоды” [1, с. 15], свет прыроды для яго, як і для лірычнага героя Купалы, гарманічны ў параўнанні са светам людзей:

Я ведаю, што дрэвы, а не мы,
Жывуць свабодна і глядзяць у неба [1, с. 15].

Апалогіяй вальнадумства, ухваленнем блізкай свабоды быў напоўнены невялікі верш “Дух часу”. Лірычны герой вершаў В. Вальтара – рамантык па светаадчуванні, што бачыць недасканаласць свету і чалавека, прагне змагацца са злом. Дзеля роднага краю ён гатовы заключаць самыя нечаканыя кампрамісы, як малады жаўнер з верша-галашэння “Не плач, матанька”, што спадзяецца наблізіць вызваленне сваіх суайчыннікаў з няволі, калі адправіцца ваяваць за інтарэсы іншага народа:

Па навальніцы
Сонца вольнасці
Засмяецца нам
Смехам ласкавым
І абсушыць вам
Слёзы горкія,
Мацяркою, жанком
Нашым родненькім... [1, с. 18].

Віктар Вальтар – аўтар арыгінальнага рамана “Роджаныя пад Сатурнам”, што пабачыў свет пасля смерці аўтара. Там адлюстраваны свет беларускай эміграцыі і беларускага пражскага студэнцтва 1920-х гадоў. Раман “Роджаныя пад Сатурнам” складаўся з трох квадраў. Відаць, падзел на кадры мог нарадзіцца пад уплывам рамана з чатырох квадраў “Сокі цаліны” Цішкі Гартнага. Галоўны герой твора Пётра Тугоўскі – вобраз-абагульненне пэўных рыс характару беларускага інтэлігента ў першым пакаленні. Выбар імені і прозвішча героя аўтарам быў далёка не выпадковы. Пастаянны душэўны стан героя – смутак, туга, герой моцны ў сваім перакананні, што нельга падмануць лёс, бо лёс пазначае шлях чалавека. Некаторыя моманты ў жыцці аўтара і героя супадаюць: гэта нараджэнне і выхаванне ў беднай сям’і за межамі этнічнай Беларусі, бежанства ў перыяд першай імперыялістычнай вайны, знаходжанне ў Харкаве, вучоба ў гімназіі на радзіме, спроба атрымаць адукацыю ў Празе за кошт стыпендыі чэшскага ўрада.

У якасці эпіграфа да рамана Віктар Вальтар узяў парадаксальныя радкі з твора Аляксандра Блока:

Все на свете, все на свете знают:
Счастья нет.
И каждый раз в руках сжимают
Пистолет!
И который раз, смеясь и плача,
Вновь живут!
День – как день; ведь решена задача:
Все умрут [1, с. 87].

Пачатак аповеду пра Пётру Тугоўскага выяўляў адметнасць пісьменніцкага стылю, у якім спалучаліся метафарычнае апісанне прыроды з рознага кшталту сентэнцыямі: “Дробны дождж выбіваў на стрэхах дамоў аднатонную музыку барабана. Асфальт блішчэў, як люстра, у якім адбіваліся ногі і фігуры рэдкіх прахожых. Было сумна. Слязлівая чэшская восень запанавала на вуліцах Прагі.

У гэты час ніхто не звяртаў увагі, што хлюпаючы па мокрым асфальце дзюравымі ботамі і старонячыся ад усіх, ішоў, наставіўшы каўнер даўгаполага шыняля, высокі, худы, нязграбна складзены юнак.

Людзі знікаюць, як планеты. Каму якая справа да іншых? Каму цікава запытаць шляхі іншых планетаў-людзей?” [1, с. 87]. Юнак Тугоўскі лічыў, што “ёсць пэўны закон жыцця, які кіруе людзьмі, і што гэты закон у адношанні да яго – закон няшчасця” [1, с. 88]. Дзеля праверкі сваёй тэорыі Тугоўскі зайшоў у будынак “Беларускай грамады ў Празе”, каб даведацца, ці дадуць яму стыпендыю, і сутыкнуўся з адмовай, будучы цвёрда перакананым менавіта ў такім вырашэнні яго пытання. Стыпендыя была для Пётры жыццёва

неабходнай. Малады чалавек усё ж потым яе атрымаў, але думка пра наканаванасць лёсу не давала яму спакою, стала, па словах апавядальніка, асновай тэорыі ідэйнага самагубства: “Калі ён паглядзеўшы жыццё ад пачатку да канца, пабачыў нейкую заканамернасць ува ўсім, пабачыў, што ўсё жыццё не выпадкова, што ад самага маленства да старасці чалавека вядзе нейкая сіла акрэсленымі дарогамі – аднаго да шчасця, а другога да няшчасця, калі, нарэшце, сабраўшы ўсе жыццёвыя факты, ён стварае тэорыю шчасця і няшчасця ў жыцці і бачыць, што тэорыя няшчасця пацвярджаецца – нашто яму жыць?” [1, с. 96]. Добры знаёмы хлопца, так званы “астральны чалавек”, сухотамі асуджаны на смерць, тлумачыў, што шлях чалавека прадвызначаны планетай, пад якой з’явіўся на свет чалавек: “Радзіўся ён пад Сонцам – жыццё яго будзе светлым, радасным, шчаслівым; радзіўся пад Сатурнам – жыццё яго пойдзе па крывой арбіце, будзе нясталым, поўным непрыемнасці і напоўніць чалавека песімізмам і меланхоліяй” [1, с. 100]. “Астральны” чалавек зазначыў, што Пётра нарадзіўся пад Сатурнам: “Людзі, якія радзіліся пад Сатурнам, звычайна не выносяць падуладнасці, не пужаюцца думкі аб сабе грамады, але разам з тым баяцца быць смешнымі, недаверлівыя, працавітыя, любяць земляробства і навукі, не любяць войны і жаўнераў...” [1, с. 172]; “Людзі, якія радзіліся пад Сатурнам, цікавыя да ўсяго і разам з тым сумныя. Меланхолія заўсёды кладзе на іх твар сваю пячатку. Гэта вечна ўсім незадаволеныя, усё крытыкуючыя людзі, рэвалюцыянеры па духу!” [1, с. 173]. Рашучым апанентам Тугоўскага і “астральнага чалавека” быў студэнт Кірыла Бурачэўскі. Ён даводзіў Тугоўскаму: “Кожны – сам каваль свайго шчасця, і зусім начхаць на Сатурн. Гэта тэорыя знайшла ў тваім “я” адпаведны грунт, таму што ты хворы інтэлігент” [1, с. 125]. Нечаканая смерць Кірыла ад сухотаў, прадказаная “астральным” чалавекам, прымусіла Тугоўскага паверыць ў прадказанні “астральнага” чалавека.

Пётра перакананы, што чалавек павінен жыць дзеля здзяйснення высокай мэты. Тугоўскі з малых гадоў ненавідзеў сацыяльны лад, заснаваны на несправядлівасці. Маці Пётры была прачкай у настаўніцы-дваранкі Загорскай, сына якой Янку Пётра не любіў за заможнасць і спешчанасць. У час вайны Тугоўскія і Загорскія перабраліся ў Харкаў, дзе малады Загорскі дэманстравалі сваё палітычнае хаміліёнства. Назіранні за паводзінамі камісара Украіны Ракоўскага, што на словах абараняў інтарэсы працоўных, а на справе паводзіў сябе па-панску, глыбока расчаравалі хлопца ў магчымасці рэвалюцыйнага змянення свету. Тугоўскі прыйшоў да песімістычнай высновы: “Рабства на свеце не знікае. Мяняюцца толькі яго формы”. Пасля вяртання з бежанства ў Пётры з’явіліся новыя адчуванні: “Беларускі рух пачынаў ужо свой поступ. Ён падхапіў Тугоўскага,

падняў яго на свае хвалі і кінуў у абоймы беларускае гімназіі, Беларуская гімназія выбіла з яго меланхолію, натхніла жыццём і радасцей” [1, с. 118]. Вучоба ў Празе адкрывала перад хлопцам новыя далягляды, але Тугоўскі апынуўся на раздарожжы: “Гінулі ластаўкі, захопленыя зімой на Бацькаўшчыне, а ў той самы час у Празе ішла ўнутраная барацьба. Людзі падзяліліся на розныя гурткі і партыі: марксісцкі гурток, загранічны гурток партыі эсэраў, з’явіліся клерыкалы і нават манархісты. Справа даходзіла часам да таго, што спрэчкі канчаліся фізічнай бойкай і судамі гонару. Кожная партыя хацела зацягнуць да сябе Тугоўскага” [1, с. 235]. Прага 1920-х гадоў была адным з цэнтраў беларускага культурна-грамадскага руху. Там знаходзіўся ўрад БНР, ствараліся беларускія асветна-культурныя арганізацыі, жылі маладыя літаратары і навукоўцы (Тамаш Грыб, Уладзімір Жылка, Янка Станкевіч і інш.). В. Вальтар не ідэалізаваў беларускае студэнцтва ў Празе, паказваў яго інтэлектуальную, сацыяльную і маральную неаднароднасць. Вучоба ў Празе для двараніна па паходжанні Яна Загорскага – сродак адпачынку ад жыццёвых турбот, для Малевіча – прыступка для кар’ернага росту, для недалёкага ў разумовым плане выхадца з сялян Бурака – пошук лягчэйшага хлеба, для Кірылы Бурачэўскага, Галены Вярхоўскай – магчымасць служэння роднаму краю. Галена Вярхоўская прыехала, каб вучыцца на філасофскім факультэце. Яе выбар аргументаваўся патрыятычнымі памкненнямі: “А між тым на Бацькаўшчыне патрэбны грамадскія працаўнікі, знаёмыя з гісторыяй. Я думаю аддаць ўсе сілы барацьбе за вызваленне беларускага народу” [1, с. 107]. Палітычныя эмігранты ў рамане Вальтара паказаны або іранічна (міністра Случаніна пісьменнік называе братам гогалеўскага Сабакевіча, як бы паміж іншым робіцца заўвага пра былога міністра Зайца “з маленькай казлінай бародкай” [1, с. 231]), або з гумарам (адзначалася, што Пётра Крэчаўскі нагадваў Афанасія Іванавіча Таўстагуба са “Старасвецкіх памешчыкаў” Гогаля), або з адзнакамі пэўнай павагі, як Тамаш Грыб, выведзены ў рамане пад прозвішчам “Тамашэвіч”. Аўтар рамана згадваў пра падзел беларускай грамады на дзве групы: правых або нацыяналістаў на чале з Янам Станкевічам і левых, што лічылі сябе сацыялістамі і марксістамі, на чале з Тамашом Грыбам. Тамашэвіч заклікаў маладых беларусаў у Празе вучыцца, каб пасля працаваць на карысць Бацькаўшчыны. Адмаўленне Тугоўскага ад стыпендыі яго абурыла: “Беларусы згубілі для сябе цэлую стыпендыю” [1, с. 185]. Для Тамашэвіча асноўныя прыкметы нацыі – гэта не мова, не тэрыторыя, а воля самага народу: “Сядзячы тут, у чэшскай Празе, мы павінны развіваць перш за ўсё ў саміх сябе гэтую волю, каб потым перадаць яе нашаму грамадзянству” [1, с. 134]. Тугоўскі спачувальна ставіўся да ідэй Тамашэвіча, але не падзяляў іх. Цікава параўнаць

успрыманне адных і тых жа асоб Віктарам Вальтарам і беларускім паэтам Уладзімірам Жылкам, таксама студэнтам-стыпендыятам чэшскага ўрада. У адным з пісьмаў да Антона Луцкевіча, накіраваных у Вільню, Жылка адзначаў: “Між іншым, ведаеце, хто самыя непапулярныя сярод студэнцтва? Безумоўна – не! Але калі скажаце Станкеўчык і Грыб, то вы не памыліліся. Сваей дэмагогіяй, нетактычнасцю, а галоўнае **пустагаловасцю** (факт!) яны выклікалі проціў сябе страшэннае незадавальненне ўсіх правых і левых, і сваіх прыхільнікаў, і nepřыхільнікаў і пашаны да іх ні на грош. Ёсць нахіл судзіць аб праскім студэнцтве па гэтых панох. А гэта найгоршая памылка. Уплывы іх на студэнцкае жыццё зводзяцца да зэро” [3, с. 26]. Згадваліся пры гэтым і анархісты, ідэі якіх падзяляў сябар Пётры Кірыла Бурачэўскі. Пётра спрабаваў застацца сам па сабе. Праз іх характарызаваў Тугоўскага праз адносіны да эміграцкага ўрада, праз супастаўленне са студэнтамі-беларусамі і падкрэсліваў пры гэтым, што Пётра – назіральнік.

Свайго героя, як і Іван Тургенеў, як і Якуб Колас Андрэя Лабановіча, Віктар Вальтар праводзіў праз выпрабаванні адносін да народа і да жанчыны. Тугоўскі спрабаваў зразумець простага чалавека, таму ў Празе пайшоў працаваць у цагельню, але гэта не вызваліла яго ад душэўных пакут, ён працягваў пісаць народжаныя адчуванням самотнасці свае запіскі “Сповідзь самагубцы. Кніга для ўсіх і ні для кога”. Пётра бачыў вялікую розніцу паміж сабой і чэшскімі рабочымі: “Бадзяга з закончанай сярэдняй адукацыяй! Ён радзіўся пралетарыем, а стаў горш за пралетарыя. Хіба ён можа параўнаць сябе з чэшскім пралетарыем? У таго – чыстыя прыгожыя пакоі з добрай мэбляй, з каберцамі, з белымі пышнымі пярынамі, што красуюцца на пасцелі, з кветкамі на вокнах і птушкамі ў клетках” [1, с. 118]. Тугоўскі прагне змагацца за свабоду, у гэтай барацьбе ён хоча сумясціць грамадскае і асабістае: “Ён усё ж ткі хоча мець асабістага шчасця толькі ў такой меры, каб мець цвёрды грунт для змагання за шчасце ўсіх, за шчасце цэлага народу” [1, с. 175]. У Празе юнак сумаваў без сапраўднай справы, нават каханне да Галены Вярхоўскай не здолела духоўна абудзіць Пётру. У адноінах да Галены Пётра не паслядоўны. Яму падабаецца дзяўчына, але, калі яна зверне на яго ўвагу, ён адступіць, прыгадае, што Вярхоўская, хоць і марксістка па перакананнях, але сацыяльна яму чужая, бо яна дачка папа. Дзяўчына ведала пра стаўленне да яе паходжання і ў апраўданне гаварыла, што бацька Леніна з дваран, сам Тугоўскі ўспомніў, што і Каліноўскі быў шляхціцам. Паміж Тугоўскім і Галенай стаяла не сацыяльнае паходжанне, а нежаданне Тугоўскага ўважліва паставіцца да іншага чалавека, узяць за яго адказнасць. Пётра – пlynная натура. Яго не прываблівае самазапакоенасць: “Яму брыдкае гэтае людское імкненне

разбагацець – накупіць паболей зямлі, пабудаваць больш дамоў, на вокнах паставіць герані, павесіць клеткі з канарэйкамі і, шчасліваму, сытаму, хадзіць па пакоі і слухаць прыбой людскога гора, можа быць, паплакаць, можа, кагосьці пашкадаваць, камусьці працягнуць руку дапамогі” [1, с. 247]. З іроніяй Тугоўскі заўважае: “У наш капіталістычны век сапраўды так: трэба мець капітал або займаць высокае палажэнне на грамадскай драбіне” [1, с. 194]. Адночы Пётра сустрэўся з радыкальна настроеным земляком Кастусём і адгукнуўся на яго прапанову стаць тэарыстам, змагацца з уладамі панскай Польшчы. Тугоўскі не паспеў нічога здзейсніць, бо замёрз у Карпатах. Яго апошнія запісы былі напоўнены самаіроніяй: “Бяда, калі ў чалавека-вераб’я жаданні непамерныя з яго крыламі. Бяда, калі законы жыцця кожны раз ламаюць яго пёры і прымушаюць апускацца ніжэй і ніжэй...”

Бяда таксама тым, каторыя вельмі рана пазнаюць гэтыя законы жыцця і апускаць крылы. Благаславлены тыя, каторыя нічога не ведаюць, бо яны будуць у царстве сну і здароўя” [1, с. 260]. Аўтар заўважыў, што Тугоўскі быў лішнім чалавекам і правёў паралель паміж ім і Рудзіным у Тургенева. Праблема лішняга чалавека раскрывалася як праблема адчужанасці рэфлектыўнай асобы не толькі ад абывацельскай большыні, але і ад мэтанакіраваных людзей. Тугоўскі – абагульняльны вобраз маладога беларуса, які пакуль яшчэ не паспеў знайсці сваё месца ў жыцці, які ведае, што яму не трэба, але не ведае, што яму неабходна рабіць. Тугоўскаму ўласцівы няўпэўненасць, хісткасць, слабавольнасць, мяккасць, але адначасова патрыятызм, непрыманне фальшу ў любых формах.

“Роджаныя пад Сатурнам” В. Вальтара – сінтэтычны ў жанравастылёвых адносінах твор. У ім спалучаюцца рысы біяграфічнага, сацыяльна-бытавога і філасофскага раманаў. Аўтар удала аб’яднаў у адно мастацкае цэлае любоўную інтрыгу, прыгодніцкі сюжэт, філасафічнасць і псіхалагізм.

Раман сведчыць пра своеасаблівы літаратурацэнтрызм яго аўтара. На старонках твора згадваюцца “Старасвецкія памешчыкі” і “Мёртвыя душы” М. Гоголя, “Рудзін” І. Тургенева, “Запіскі з Мёртвага дома” Ф. Дастаеўскага, Д. Дэфо, В. Шэкспір, Г. Гейнэ, А. Пушкін, А. Пшчолка, прыводзяцца радкі песні П. Мядзёлкі “Пад гоман вясёлы”, успамінаюцца вершы Купалы “Годзе”, “Не гаснуць зоркі ў небе”, “А яна...” Я. Купалы, “Ноч” А. Гаруна, “Краю мой родны!..” М. Багдановіча і інш.

Творчасць Віктара Вальтара – з’ява ўнікальная. Гэты пісьменнік большую частку свайго кароткага жыцця правёў у Латгаліі, як творца сфарміраваўся пад уздзеяннем сусветнай літаратуры, а таксама эстэтычнага вопыту беларускага прыгожага пісьменства пачатку

XX стагоддзя, па-мастацку даследаваў і выяўляў беларускую ментальнасць.

ЛІТАРАТУРА

1. Вальтар, В.Б. Выбраныя творы / В.Б. Вальтар. – Мінск: Кнігазбор, 2009. – 280 с.
2. Бушмин, А.С. Наука о литературе: Проблемы. Суждения. Споры / А.С. Бушмин. – М.: Современник, 1980. – 334 с.
3. Лісты Уладзіміра Жылкі да Антона Луцкевіча // Шляхам гадоў: гіст.-літ. зб. / уклад. Я. Янушкевіч. – Мінск, 1994. – С. 16–53.

*В.Ю. Бароўка,
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Маішэрава*

ПАДЗВІННЕ Ў ВЕРШАХ СА ЗБОРНІКА “СТЫРНО” С. ПАНІЗНІКА

Падзвінне – край з багатай гісторыяй і цікавымі мастацкімі традыцыямі, этнакультурнае беларуска-руско-літоўска-латышкае памежжа. Феномен этнічнага памежжа – значны ў сучасных умовах аб’ект навуковага і мастацкага даследавання. Мастацкае асэнсаванне геаграфічнага і этнакультурнага памежжа знайшло непасрэднае выяўленне ў творчасці пісьменнікаў, народжаных на тэрыторыі Віцебшчыны. Вывучэнне мастацкага асэнсавання Падзвіння як этнакультурнага памежжа дазваляе паглыбіць агульнапрынятыя ўяўленні пра шляхі эстэтычнай ідэнтыфікацыі канкрэтных аўтараў і нацыянальнага слоўнага мастацтва.

Сяргей Панізнiк – ураджэнец Міёрскага раёна. Тэма роднага краю пастаянна прысутнічае ў творчасці гэтага паэта. У зборніку “Стырно” (1989) нізка вершаў “Скрыжалі” спецыяльна прысвячалася роднай зямлі. Самая характэрная прыкмета роднага краявіду для аўтара нізкі вершаў – рака Дзвіна: “Згінаецца Дзвіна тут у падкову, / І трубіць бор у старажытны рог” [1, с. 114]. Дзвіна – аб’яднальніца народаў: “Народы падружыла / На паўпланеты жыла. / Каля стырна кружыла / Блакітна-мірны сцяг. / Дзвіная мая! Тугая, / Як пупавіны цяг. / Рубон мой і Даўгава. / Па-даўняму, Даўгая” [1, с. 130]. Верш пра знаёмых з дзяцінства мясціны “Лявонпаль” пачынаўся са згадвання паэтычнай этымалогіі: “Звініць ля палаца язміннае голле. / Схіляецца бор да прадонняў Дзвіны. / Лявонава поле, / Лявонава поле – / Імя самай першай вясны” [1, с. 92].

С. Панізнiк працягвае традыцыю беларускай паэзіі, калі адзначае ў вершы “Родных зёлак травіна” вялікую ролю малой радзімы ў сваім творчым станаўленні: “Не забыў, з якога коласу / Ў слова роднае прарос! / Не забыў, з чыйго я голасу / Песню праз гады пранёс!” [1, с. 105].